

A' Muzeum' exemplárjainak Kassára való költöztetésére nézve: nem látom okát, miért tselekedtem volna helytelenül, hogy Trattner uramnak szolgálja nem lettem. Elégedgyék-meg vele, hogy az egész társaság, *igaz értelemben* pedig, ingyen *béresse* volt! Az én állapotom nem engedi-meg, hogy még oly dolgokban-is utánna járjak. Meg fogja, reménylem, majd az idő mutatni, hogy én a' magam részéről litteratúránknak elő-vitelére alattomban-is többet vittem véghez, mint némelly tsupán tsak ditséretet hajhászó, 's ugyan azért mások utánn áskálódó magyar; Oly időben pedig, midőn azok a' kik (az *igaz magyar író 's tudós* Ráth Mátyás ur' jegyzése szerént)²⁶ a' hazának több hasznaival élvén többet használhatnának, 's kellene-is használniok, -e' végre éppen keveset, vagy semmit sem tesznek.

Hogy a' Magyar Muzeum' *első* negyedét drágállyák, éppen nem lehet tsudálni. Kevés magyarnak van még kedve, *hat árkusért húsz krajtzárt* adni!²⁷ *Tíz* krajtzár-is elég volna; leg-felgyebb-is *tizen-kettő*. — Ha nékem pénzem volna, szép pappirosra, szép betűkkel, 's a' leg-jobb íz szerént, magam' költségére nyomtattatnám, 12. vagy 14. krajtzáronn adnám; 's mind olvasóink többen lennének, mind pedig tisztességesen nyomtatodnék, nem olly *tsuful*, mint most; pedig a' pénzem-is interessével egygyütt viszsza kerülné, de ez tsak egy tehetetlen-erszényű hazafinak *pium desideriumja!* — Vagyok

Nagyságodnak

Alázatos szolgálja
Batsányi János

Külön papiron, ismeretlen kéz írásával: Leg előszször is a' Versegi Uram munkája alá menendő Jegyzést a' mi illeti,²⁸ minekutánna ezen scrupulusomat Versegi Urammalis közlöttem volna, és respective reá biztam volna, mit kíván abban tselekedni, hozzá küldött emberem előtt némelly részét mindgyárt maga meg keresztelte, és ki törülte, s' azt izente viszsza, hogy mivel az, az ő Kegyelme munkája, egyedül Ő Kegyelmetis illeti, mit akar abban meg hagyni vagy ki törölni: ugy tartom, hogy ebben igazságais van, és senki ezen jussától meg nem foszthattya: miképpen hagyta azután meg a' jegyzést azt magam sem tudom, minthogy én Ő Kegyelmet miolta az Hid fel bontódott nem láttam.²⁹

Címzés a borítékon: *Cassovia*. Illustrissimo domino domino libero baroni seniori Gedeoni Ráday, domino mihi gratiosissimo. *Pestini*. A boríték zárlatán Batsányi vörös viaszba nyomott, elmosódott monogramos pecsétje.

PÉTER LÁSZLÓ

MÓRICZ ZSIGMOND ÉS JUHÁSZ GYULA

Móricz Zsigmond szerette Szegedet. Tanú erre az író maga: szívesen időzött a városban, s nyilatkozatai, írásai bizonyosága szerint jól érezte magát benne. »Debrecenben otthon vagyok, Vásárhelyen nagyon jól érzem magam, de azt nem értem, hogy miért nem lakom Szegeden...?» — mondotta tréfásan 1923 augusztusában Vér Györgynek, a jótollú szegedi újságírónak, amikor lányaival végigutazta az országot, s Hódmezővásárhely felől két-három napra a városba érkezett.¹ Már ekkor ígéri — sokáig beváltatlanul — hogy őszre két hétre Szegedre jön. 1925-ben azzal a szándékkal érkezik a városba, hogy tanulmányozza a tanyai népeletet; de hogy nem sikerülhetett e terv, mutatja, hogy 1930-ban is — több szegedi látogatása után is — csak tervként írja a Nyugatban: »Harmincéves adósságom, hogy még ma sem ismerem a szegedi Alsótanyák népét...»² Szándékát csak egy évtizeddel később, a negyvenes években váltja valóra, amikor a Rózsa Sándor megírásához készülve bejárja a várost,

²⁶ Megjelent a *Magyar Museum* II. harmadik negyedének borítóján „Egy levél töredéke” címen (Baróti Dezső — Tarnai Andor, *Batsányi széljegyzetei a Magyar Museum kötetiben. Irodalomtörténeti Közlemények*, 1953. 216. l.)

²⁷ A *Magyar Museum* I. évfolyama egy-egy számának ára 28 krajcár volt. (Szinnyei F., *i m.* 22. l.) Batsányi Rádaynak már 1790. ápr. 9.-én írta, hogy le kívánja szállítani a következő füzetek árát: „Egyedül tsak arra tekintvén, hogy a' belé verendő költséget kivehessük, 's vissza-téríthessük.” (*Irodalomtörténeti Közlemények*, 1907. 208. l.) Ráday valószínűleg még a 20 krajcárt is sokallta, és erre írta ezeket Batsányi.
²⁸ Verseghy „A természetből álló költeménye jegyzeteire vonatkozik. (*Magyar museum* II. 20. l.)

²⁹ A Pestet Budával összekötő hajóhidat értli, mit a jégzajlás idejére fölszedtek.

¹ *Vér György*: Móricz Zsigmond Szegeden. *Szeged*, 1923. aug. 25.

² *Móricz Zsigmond*: *Mai napok. Nyugat*, 1930. okt. 16. sz. 567. l.

a környező falukat és a tanyavilágot is. Ekkor írja elismeréssel a »rendkívül szép nyelvjárásról, hogy benne honfoglalás kori török hangszíneket vél megörököltve. Igéri — örökre beváltatlanul —, hogy ha ideje s módja nyílik, még ír e nyelvről, s megmutatja állításának bizonyítékait.³

Első szegedi riportjait 1913 januárjában írta: a szegedi papucsról, egy jellegzetes öreg szegedi emberről, s egy másikról, az utolsó szegedi dudásról.⁴ Szegedi kapcsolatainak újabb állomásaként jegyezhetjük föl, hogy ő írt nekrológot a Nyugatban Tömörkényről, s »a magyar embőr legjobb barátját« búcsúztató eme cikke előszóként is megjelent a nagy szegedi író poszthumusz kötetében.⁵

Nem ismert adat Móricz életművéhez, hogy 1920-ban az író lefordította Karl Schönherr »Gyermektragédia« című színművét, s ezt a Bárdos Artúr vezetése alatt álló Belvárosi Színház együttese szegedi vendégszereplése során — Bajor Gizivel a főszerepben — három estén bemutatta a szegedieknek.⁶ Bizonyára nem véletlen, hanem saját írói terveivel, a Légy jó mindhalálig témakörével lényegében összevágó indítékú volt ez a színműfordítás.

Ez után került sor említett 1923-as körútjára, szegedi látogatására. Augusztus 25-én reggel érkezett Szegedre az író leányaival; előtte való napokban Hódmezővásárhelyen voltak: ekkor írta híres riportját »Ez a magyar kultúra!« címmel a magyar könyv szomorú sorsáról.⁷ Amint Vér Györgynek elmondotta, útközben mindenütt a régi iparos céhrendszerre vonatkozó adatokat tanulmányozta, s itt Szegeden is fölkereste a múzeumot, városi könyvtárat, s természetesen Móra Ferencet és Juhász Gyulát is. Ha ezelőtt nem találkoztak, — bár Juhász Gyula már a forradalmak óta Ady mellett emlegeti cikkeiben Móriczot, a magyar próza legnagyobb mestereként — bizonyára ekkor ismerkedtek meg személyesen.

1925 őszén a szegedi városi színház igazgatója, Andor Zsigmond a színi évadot Móricz művével, a Sári bíróval nyitotta meg. Már a terv is nagy főlháborodást keltett Szegeden, ahol az ellenforradalom korifeusai — élükön a szélsőjobboldali, fajvédő Dobay Gyula volt kormánybiztos-főispánnal, műkedvelő színdarabíróval⁸ — Móricz személyében és darabjában a »desztruktív«, forradalmi szellemet látták. Dobay Gyula, mint a városi színügyi bizottság elnöke, felelősségre vonta a bizottságtól anyagilag és erkölcsileg egyaránt függő színingazgatót, élesen kikelve Móricz ellen. Andor Zsigmond megalázkodva fogadta meg: »Méltóságos uram, a jövőben hasonló eset nem fog megtörténni...«⁹ De a bemutatót már nem lehetett lefűjni. Szeptember 26-án, szombaton, és 27-én vasárnap, összesen tehát kétszer a Sári bírót játszotta a szegedi színház.

»Amikor a városi színház — írta szeptember 27-én a kurzus lapjában, a *Szegedi Új Nemzedékben* Puskás Jenő, a lap színikritikusa — Móricz Zsigmond Sári bíróját választotta a magyar játékszín reprezentatív darabjává, kultúrprogramot, önvallomást adott.« »Móricz Zsigmond darabjában sokkal kevesebb a művészet, mint a politika.« »A színház kapunyitása hadüzenet volt a közönség magyar [?] oldala felé.« S gúnyosan bár, de kénytelen elismerni, hogy a nagy írónak voltak hívei Szegeden is: »Az a közönség, amely Móricz Zsigmondot vallja a magyar kultúra zenitjének, teljes számban megjelent, félig töltvén meg a színházat.«

Juhász Gyulát, a színház szerelmesét, Móricz művészetének barátit, harcostársi megbecsülését verseire ihlette a nagy író elleni hajszja. Verseinek eddigi kiadásai 1930-ból valónak jelzik a »Móricz Zsigmondnak« címmel írott költeményét,¹⁰ de Espersit János naplójából megtudtuk, hogy ezekben a napokban, 1925. október 15-én írta a költő.¹¹ A versben az eddig általános értelmű utalást Móricz üldöztetésére, most már konkrétan is értjük:

*Ha megdobott kövével az irigység,
Ha megcsúfolt sarával a galád,
Lelked tovább tetélte drága kincsed
S tovább pörölted néped igazát.*

³ Bálint Sándor: Móricz Zsigmond Szegeden. *Délvidéki Szemle*, 1943: 312. l.

⁴ A szegedi papucs. Az Est, 1913. január 17. — A szegedi embőr. Az Est, 1913. január 18. — A szegedi dudás. Az Est, 1913. január 22. — Vö. még: Egy színügyi bizottság titkai. Az Est, 1913. febr. 4. (Ezt is Móricz írhatta; Kozocsa bibliográfiája nem ismeri.) Móricz e iportjaira relettált szakolcai magányában Juhász Gyula: Szegedi embőr — váradi embőr c. cikkében (*Szeged és Vidéke*, 1913. jan. 27.)

⁵ Móricz Zsigmond: Tömörkény István. *Nyugat*, 1917. 1. köt. 829–831. l. — Tömörkény István: Népek az ország használatában. Bp. 1917. 7–12. l.

⁶ *Délmagyarország*, 1920. május 30. — *Szegedi Napló*, 1920. június 2. (Kozocsa bibliográfiája nem tud erről a fordításról.)

⁷ Ez a magyar kultúra! = Gyalogolni jó. Bp. 1952. 209–212. l.

⁸ Vö. *Gulyás Pál*: Magyar írók élete és munkái. Bp. 1943. 5. köt. 862–863. h.

⁹ Nyíthat-e szezon a szegedi színház Móricz Zsigmond darabjával? *Pesti Napló*, 1925. szept. 26.

¹⁰ Juhász Gyula összes versei. 2. köt. Hírlapi és kézirati vershagyaték. Sajtó alá rendezte *Paku Imre*. Szeged, 1941. 306, 373. l. — Juhász Gyula és Tóth Árpád válogatott versei. Bp. 1953. 2. kiad. 113, 338. l.

¹¹ Péter László: Espersit János. Bp. 1955. 42. l. Megjelent *Az Est*, 1925. nov. 29-i számában.

*De a magyar nyár termő kedve nem hül,
A magyar ősznek forr még új bora.
És én hiszem, hogy győzelmedre csendül
Minden pohár e tájon, cimbora!*

Kevéssel utóbb, november közepén Mikes Lajos társaságában érkezik Móricz Szegedre. Megnézte a színház egyik előadását, s készült a tanyai élet tanulmányozására.¹² »Szegedre jöttem egy kicsit fiatalodni« — mondta útja céljaul félig tréfásan Vér Györgynek, aki ismét nyilatkozatra bírta.¹³

1927. január 17-én — mint Móricz Virág könyvéből tudjuk¹⁴ — levelet írt Szegedre is Móra Ferencnek és Juhász Gyulának, hogy a fölvidéki útjáról Juliánus barátként visszatérve föllovasó körútja során a szegedieknek is beszámoljon. A Juhász Gyulához írott levél főnmaradt a Kilényi Irma által gondosan gyűjtögetett, sajnos ma már csak töredékeiben meglévő Juhász Gyula-múzeum anyagában.

[Géppel írva :]

Budapest, 1927. jan. 17.

IV. Fővámter 2. IV. 4.

Kedves Gyulám,

szeretnék Szeged[en] egy nagy irodalmi estet csinálni. Ennek a főpontja lenne, mint a zeneakadémiai estemen, az a tanulmány, amit az elszakított területen való utamról írtam s amely nyomtatásban nem fog megjelenni, csak felolvasásban ismertetem meg a dolgozókkal az embereket. Ennek természetesen politikai okai is vannak.

Kérlek Gyulám, gondolkozzatok ezen a dolgon, hogy lehetne ezt az estet megcsinálni a legszebben s a legjobban, úgy hogy a közönség is részt vegyen. Fellépne s verses dolgaimat előadná a feleségem, Simonyi Mária.

Az est a magyarság jövőjének érdekében volna : mert ha volt valaha irás, amely ezt a célt szolgálta, akkor ez az.

Kedves válaszatod mielőbb várva maradok szeretettel igaz barátod

[Kézzel :]

Móricz

Ha rossz levélíró vagy, szólj a fiúknak.

Hódmezővásárhelyre és Szentesre is szeretnék átmenni. Ha meg tudnátok mondani, hogy ott kihez forduljak!

Az est — március 12-én megvolt. — Jegyzeteiben ennyit írt róla : »Jó. Érdekes volt. De idegen közönség előtt.«¹⁵

Móricz és Juhász Gyula baráti kapcsolatának több dokumentumát nem ismerjük. De bizonyos, hogy az író — amíg tehetette — szegedi útjai alkalmával fölkereste Juhász Gyulát. 1929. március 3-án az egyetemi hallgatók Lorántffy Zsuzsanna Egyesületében tartott előadást Bornemisza Péter Elektrájáról.¹⁶ 1930-ban — ekkor a költő már szanatóriumban volt — ismét Szegeden van, s az erről hírt adó újságíró Móriczot Szalay József, Móra Ferenc és Mészöly Gedeon társaságában találja.¹⁷ Ősszel ismét Móricz darabjával, a Légy jó mindhalál-gal nyit a szegedi színház, s a bemutatón résztvevő író — bár a színház most is csak félig van tele — forró tapsot kap. Erről maga számol be a Nyugat hasábjain,¹⁸ s megírja, hogy a városi díszpáholyban trónoló Pálffy József polgármesterhelyettes az első fölvonás után eltávozott »mert el kellett mennie a borbélyok és fodrászok bankettjére«. Másnap az író hajnalban kel, megnézi a kultúrpalota előtti »makai piacot«. Pestre menet, a vonaton tudja meg, hogyan élnek a város hetvenezer holdján a nagy válságban a kisbérletők. Ekkor határozza el, hogy egyszer eljön, s szétnéz a szegedi tanyák világában is. Eljött 1936 nyarán, s két riportban is beszámolt a szegedi és környéki paprikások problémáiról.¹⁹ Aztán 1940-ben jön újra Szegedre. Január 12-én két előadást tart : délután az egyetemi hallgatók Bethlen Gábor körében »Irodalmi és magyar sorsproblémák« címmel főként a kitűnőek iskolájának akkor szövögetett tervéről, este a Református Diplomás Ifjak Baráti Társasága havi összejövetelén »A magyar élet sorsdöntő problémái« címmel a *parasztdemokrata államformáról*.²⁰

Az ezt követő nyáron és 1941-ben többször megfordult Szegeden, anyagot és élményt gyűjtve a Rózsa Sándor-trilógiához.²¹

¹² Móricz Zsigmond Szegeden, *Hétfői Rendkívüli Újság* [Szeged], 1925. nov. 16.

¹³ *Vér György, Délmagyarország*, 1925. nov. 17.

¹⁴ *Móricz Virág* : Apám regénye. Bp. 1953. 298. l.

¹⁵ Uo.

¹⁶ *Szegedi Hírlap*, 1929. márc. 4.